

Крістіна Петрик,
аспірантка кафедри професійної освіти
Бердянського державного педагогічного
університету

СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОГО СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО СЕРЕДОВИЩА В ПРОЦЕСІ ДИДАКТИКО-МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У світлі реформування вищої педагогічної освіти України особливого значення набуває ідея організації процесу такого навчання, який здійснюється не за примусом, а за власним бажанням та вільним вибором. Успішність цього процесу має позначатися не тільки на якості навчання учнів, але й на результативності професійної діяльності вчителя. Упровадження нової парадигми освіти стає можливим за умов, які сприяють утіленню ідей суб'єктності навчання (учіння), що базуються на засадах діалогічної взаємодії, можливості прояву власної позиції кожної особистості.

Цінності людиноцентризму, потреби інноваційного розвитку освіти, суспільства, нашої держави є стратегією модернізації освіти. Про це чітко зазначено в Національній доктрині розвитку освіти в Україні (2002 р.). У працях В. Кременя, В. Андрущенко, І. Зязюна, В. Лутая, О. Савченко, О. Сухомлинської, В. Огнев'юка, І. Беха, А. Бойко обґрунтовано цінності сучасної філософії й педагогіки людиноцентризму. Своїм духовно-культурним впливом вони привертають увагу педагогічної спільноти до необхідності створення умов для особистісного розвитку й творчої самореалізації кожного громадянина України, зміцнення цінностей громадянського суспільства [2, с. 4–6].

Академік О. Савченко у своїх працях акцентує нашу увагу на тому, що в світі головні цінності – дитина і педагог, здатний розвивати, захищати, оберігати її індивідуальність. А звідси – центрованість на ідеях: людина – не засіб, а мета, тому не дитину треба пристосовувати до системи освіти, а школу до неї [4, с. 3].

Вища педагогічна освіта, окрім необхідності адаптації до змін у професійній діяльності, перетворюється у процес безперервного розвитку особистості, знань і вмінь, а також здатності критично сприймати особливості професійної діяльності та здійснювати відповідні дії. Більше того, вона забезпечує людині можливість розуміння самої себе й оточення, сприяє виконанню певної соціальної ролі у процесі навчальної діяльності й життя в суспільстві. Розвиток у майбутнього вчителя початкової школи потреби й можливостей вийти за межі вивченої здатності, самореалізація творчого потенціалу, спрямованість на саморозвиток і самоосвіту впродовж усього життя стають головними цінностями при створенні освітнього студентоцентрованого середовища.

Метою статті є розкриття особливостей створення освітнього студентоцентрованого середовища в процесі дидактико-методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах інтерактивної навчальної взаємодії.

У наукових дослідженнях проблема створення студентоцентрованого середовища в педагогічних ВНЗ є відносно новою. На сьогодні в психолого-педагогічній літературі висвітлено теоретичні концепції, класифікації, дефініції «середовища» (С. Сергеев, В. Ясвін, К. Ясперс тощо). Набув поширення термін «освітнє середовище» (Т. Богачик, Є. Бондаревська, В. Веснін, Л. Виготський, Л. Кепачевська, Н. Крилова, І. Левицька, А. Лукіна, І. Улановська, А. Хуторський), робляться спроби класифікувати освітні середовища. Категорію «освітньо-виховне середовище» вивчали Л. Буєва, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, В. Петрівський, Н. Селиванова, І. Якиманська, В. Ясвін та ін. Однак, малодослідженою залишається проблема створення освітнього студентоцентрованого середовища, тому вважаємо актуальним посилення уваги до питання особливостей створення освітнього студентоцентрованого середовища як умови для розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя початкової школи, а також його успішної підготовки до організації інтерактивної навчальної взаємодії учнів.

Вектор шкільної та вищої педагогічної освіти, спрямовуючись у площину цінностей особистісного розвитку, гуманізму, варіативності й відкритості школи, зумовлює принципову необхідність переосмислення тих чинників, від яких залежить якість освіти: цілей, змісту, методів, форм навчання і виховання, системи контролю й оцінювання, управлінських рішень, взаємної відповідальності всіх учасників навчально-виховного процесу.

Зокрема, для вищої школи визначальним має бути формування у студентів здібностей до аналізу професійних завдань, стратегічного мислення, здатності до соціальної мобільності, прагнення до самонавчання, самовиховання та самовдосконалення впродовж усього життя. Усе це можна досягнути, перш за все, за рахунок трансформації свідомості викладачів ВНЗ, переозброєння їх новими підходами до професійної діяльності в рамках створення моделі освітнього студентоцентрованого середовища.

Термін «середовище» вперше з'являється у вітчизняній педагогіці та психології на початку ХХ ст.: «педагогіка середовища» (С. Шацький), «суспільне середовище» (П. Блонський), «навколишнє середовище» (А. Макаренко).

На межі ХХ-ХХІ ст. проблема впливу середовища на розвиток та формування особистості набуває все більшої актуальності, що пов'язано з гуманізацією освіти, втіленням особистісно-орієнтованого навчання.

Проблемі важливості освітнього середовища для навчально-виховного процесу, особливостям його організації присвячені дослідження Ш. Амонашвілі, І. Беха, Б. Гершунського, Е. Гусинського, І. Зязюна, Г. Ільїна, В. Лозниці, Л. Новикової, Л. Орбан-Лембрик, К. Роджерса, С. Сисоєвої, В. Сухомлинського, Д. Ушинського, І. Якиманської, О. Ярошинської та інші.

Науковці звертають увагу на значний вплив освітнього середовища на тих, хто в ньому перебуває. Так, воно трактується як частина соціокультурного простору, зона взаємодії освітніх систем, освітніх процесів (Н. Крилова); система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку (В. Ясвін); сукупність можливостей навчання і розвитку особистості (С. Дерябо); багатоструктурна система взаємодії учнів і педагогів (В. Лебедева, В. Панов, Н. Поліванова, В. Рубцов та ін.); система ключових факторів, які визначають освіту і розвиток людини (Ю. Кулюткін, С. Тарасов); соціокультурна система (система спілкування особистостей і соціальних груп), яка будується на основі механізмів ціннісного регулювання стосунків (В. Козирєв).

Цікавим є визначення А. Цимбалару, яка порівнює поняття «освітнє середовище» з поняттям «освітній простір», який є ширшим і включає перше поняття. Тобто, «освітній простір» є спеціально організованим педагогічним середовищем як структурованої системи педагогічних факторів та умов їх освоєння особистістю у процесі її становлення [6, с. 42].

Дидактичний підхід К. Роджерса, який обґрунтовує центровану навколо особистості освіту, ґрунтується на припущенні, що людина є недостатньо пізнаним науковим об'єктом, тому тільки вона сама (звичайно, за допомогою фахівця) може будувати свою освіту, самостійно ризикувати і потім відповідати за результати руху за цією навчальною траєкторією певному середовищі. Автор акцентує увагу на необхідності створення насиченого і різноманітного освітнього середовища, у властивостях якого і в стилі взаємодії втілюються цінності педагогів, їхні уявлення про норми та ідеали освітньої діяльності. Завдяки цьому освітня система здатна реалізувати свою основну цінність – вільний розвиток особистості відповідно до її здібностей та схильностей. Він аргументував, що зміщення влади з вчителя-експерта на студентство, яке навчається, необхідно для зміни традиційного середовища освіти, де учні пасивні, апатичні та змуджені. Особистість, перебуваючи в активізуючому освітньому середовищі, багатому плідними для її розвитку можливостями, здійснює вибір тих, які виявляються для неї найбільш значущими. Отже, йдеться про «суб'єкт-суб'єктні» відносини, в яких відбувається діалог повноправних суб'єктів взаємодії [3, с. 236].

Підкреслимо, що наявність або відсутність діалогу між суб'єктами і творчої участі студента у навчанні – це вирішальна ознака або «підстава» для побудови навчально-виховного процесу у вищому навчальному

закладі та визначення освітнього середовища як студентоцентрованого [1, с. 188].

Суб'єкт-суб'єктні відносини у вищій школі передбачають перш за все створення умов для рівноправної інтерактивної навчальної взаємодії між усіма учасниками навчально-виховного процесу, пріоритетність взаємин для одного із суб'єктів навчання – студента (студентів), організацію освітнього студентоцентрованого середовища довкола кожної особистості.

Тому освітнє студентоцентроване середовище на основі суб'єкт-суб'єктних відносин визначається нами як педагогічна система нового рівня, що характеризується не тільки задіяними в ній суб'єктами, а й спільними для них умовами взаємодії; воно пов'язує освітнє середовище й суб'єктів педагогічного процесу (викладача й студентів); створює оптимальні умови для творчої самореалізації майбутніх учителів; формує особистість, її потреби, впливає на розвиток інтересів, мотивів і є не лише умовою, а й засобом навчання і виховання.

Створення освітнього студентоцентрованого середовища на основі інтерактивної навчальної взаємодії передбачає:

1) сприяння розвитку ціннісних орієнтацій і гуманістичної спрямованості, що визначають загальний підхід кожного майбутнього вчителя до реалізації актуальних проблем сучасного педагогічного процесу;

2) формування умов для усвідомлення студентами особливостей майбутньої професійної діяльності;

3) акцентування уваги на розвиткові особистісних якостей, необхідних для успішного здійснення суб'єкт-суб'єктної взаємодії;

4) суб'єктну діяльність викладача, орієнтування на осмислення ним результатів педагогічних нововведень, сприяння виробленню критеріїв їх оцінки, а також самооцінки;

5) визначення рівня розвитку професійно важливих якостей у кожного студента й створення системи формування готовності до організації інтерактивної навчальної взаємодії.

Майбутній учитель початкової школи в процесі педагогічної діяльності модифікує освітнє студентоцентроване середовище для досягнення особистісних цілей і, водночас, сам змінюється в ньому та безпосередньо ним, тобто постає і його продуктом, і творцем. Основна функція такого середовища виявляється в здатності підтримувати навчання (учіння), стимулювати питальне ставлення до світу і творчий пошук відповідей на ці запитання. Студент повинен мати можливість вільно рухатись у всіх вимірах простору інтерактивної навчальної взаємодії, адже саме вона є інтегральною якістю освітнього студентоцентрованого середовища, що виражає його здатність підтримувати творчу активність усіх учасників навчально-виховного процесу, достатній рівень їхнього емоційного та інтелектуального

напруження. Таке середовище характеризується досить високою ймовірністю активації особистого інтересу студента, провокації кризи компетентності, (сприяння її стабілізації, перебудові або зміцненню усвідомлення власної компетентності), що залежно від етапу розвитку та ступеня зрілості особистості буде впливати на її розвиток.

Отже, освітнє студентоцентроване середовище є компонентом педагогічної системи ВНЗ й сприяє не лише формуванню готовності майбутніх учителів початкової школи до організації інтерактивної навчальної взаємодії учнів, а й особистісно-професійному розвитку, саморозвитку й самореалізації викладача. Тому ефективному створенню освітнього студентоцентрованого середовища в процесі дидактико-методичної підготовки здобувачів I ступеня вищої освіти буде сприяти врахування таких вимог:

- суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини, побудовані на активності та рівноправності, взаєморозумінні, діалогічному навчанні, співпраці; інтерактивне спілкування;

- пріоритетність саморозвитку студентів, заохочення до самостійності й співтворчості;

- індивідуальний підхід до кожної особистості з урахуванням її вікових та індивідуальних особливостей.

Список використаних джерел

1. Гусинский Э. Н. Введение в философию образования : учеб. пособ. / Э. Н. Гусинский, Ю. И. Турчанинова. – М. : Издательская корпорация «Логос», 2003. – 248 с.

2. Національна доктрина розвитку освіти в Україні // Освіта України. – Від 17 квітня 2002 р. – 25 с. – С. 4–6.

3. Роджерс К. Свобода учитися / К. Роджерс. – М. : Смысл, 2002. – 527 с.

4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручн. / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.

5. Сорока Ю. Г. Практикуючи студентоцентровану освіту: діагностичні аспекти студентських очікувань / Ю. Г. Сорока // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2014. – № 1101. – С. 190–194.

6. [Цимбалару А. Д. Педагогічне проектування освітнього простору в школі I ступеня : теорія і практика : монографія / Анжеліка Дмитрівна Цимбалару. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 692 с.](#)